

УДК 658.62:339.37(477)

Височин І.В.*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та фінансів підприємства
Київського національного торговельно-економічного університету***Вавдійчик І.М.***асистент кафедри економіки та фінансів підприємства
Київського національного торговельно-економічного університету***ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ УПРАВЛІННЯ ТОВАРНИМИ
РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ****RESEARCH OF THE MODERN STATE OF MANAGEMENT COMMODITY
RESOURCES OF ENTERPRISES OF RETAIL BUSINESS IN UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

У статті визначено основні тенденції зміни результативності та ефективності управління товарними ресурсами на підприємствах роздрібною торгівлі України. Розкрито специфічні особливості забезпечення підприємств роздрібною торгівлі товарними ресурсами, зокрема, за рахунок здійснення власної виробничої діяльності. Досліджено джерела фінансування товарних ресурсів підприємств роздрібною торгівлі на сучасному етапі.

Ключові слова: товарні ресурси, підприємства роздрібною торгівлі, власна виробничою діяльність, власні оборотні кошти, тривалість операційного циклу.

АННОТАЦИЯ

В статье определены основные тенденции изменения результативности и эффективности управления товарными ресурсами на предприятиях розничной торговли Украины. Раскрыты специфические особенности обеспечения предприятий розничной торговли товарными ресурсами, в частности, за счет осуществления собственной производственной деятельности. Исследованы источники финансирования товарных ресурсов предприятий розничной торговли на современном этапе.

Ключевые слова: товарные ресурсы, предприятия розничной торговли, собственная производственная деятельность, собственные оборотные средства, длительность операционного цикла.

ANNOTATION

In the article the basic tendencies of change of effectiveness and management efficiency are certain by commodity resources of the enterprises of retail business of Ukraine. The specific features of providing of enterprises of retail business commodity resources are exposed, in particular due to realization of own productive activity. The sourcing of commodity resources of enterprises of retail business are investigational on the modern stage.

Keywords: commodity resources, enterprises of retail business, own productive activity, own turnover means, duration of operating cycle.

Постановка проблеми. Розвиток роздрібною торгівлі України здійснює визначальний вплив на функціонування сфери товарного обігу, зокрема, в просуванні товарів від виробника до споживача. Забезпеченість підприємств роздрібною торгівлі товарними ресурсами створює матеріальне підґрунтя для досягнення запланованих обсягів реалізації та формування товарних запасів. Нарощування обсягів товарообороту підприємствами роздрібною торгівлі, забезпечення їх сталого економічного зростання є можливим лише за умови достатності товарного забезпе-

чення, його відповідності платоспроможному попиту населення. Враховуючи вищевикладене, важлива роль відводиться дослідженню стану управління товарними ресурсами підприємств роздрібною торгівлі України, його ефективності та результативності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження окремих аспектів функціонування підприємств роздрібною торгівлі України, в тому числі формування ними товарних ресурсів, представлено в працях таких сучасних вітчизняних дослідників, як Н.О. Голошубва, О.П. Бегларішвілі, А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, В.Д. Лагутін та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій, в сучасній економічній літературі відсутні ґрунтовні дослідження, що стосуються оцінювання рівня ефективності та результативності управління товарними ресурсами на підприємствах роздрібною торгівлі України.

Мета статті полягає у дослідженні стану управління товарними ресурсами на підприємствах роздрібною торгівлі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробка інструментарію удосконалення управління товарними ресурсами потребує поглибленого дослідження наявного стану управління товарними ресурсами підприємств роздрібною торгівлі України, його результативності та ефективності. За твердженням О.П. Бегларішвілі, динамічність розвитку галузі торгівлі потребує системного і постійного вивчення, оскільки коливання її параметрів є індикатором змін соціально-економічної ситуації в Україні, досягнення сталого розвитку споживчого ринку або виникнення проблем формування товарної пропозиції [1, с. 11].

Основним показником, який дозволить охарактеризувати результативність діяльності підприємств торгівлі в царині управління товарними ресурсами, є чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Тенденція до збільшення обсягів чистого

доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) є підтвердженням того, що товарні ресурси за своїми параметрами відповідають платоспроможному попиту населення.

Динаміка обсягу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) підприємств роздрібною торгівлі України наведена в таблиці 1.

За даними таблиці 1 робимо висновок, що обсяг чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) підприємств роздрібною торгівлі України мав стійку тенденцію до зростання впродовж 2009–2012 рр., яке, однак, в 2012 р. дещо уповільнюється. Щорічний темп зростання досліджуваного показника за період 2009–2012 рр. коливається від 130,34% до 136,32% та становить в середньому 133,2%, що є свідченням достатності забезпечення підприємств торгівлі товарними ресурсами та їх відповідності платоспроможному попиту населення. Проте після стійкого зростання впродовж чотирьох років у 2013 р. спостерігається різке зниження чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг): обсяг досліджуваного показника зменшився на 8,7%, або на 27,825 млрд. грн. відносно попереднього періоду. Така нестабільність досягнутих результативних показників, на нашу думку, є свідченням суттєвої залежності діяльності підприємств роздрібною торгівлі від впливу макроекономічних чинників.

В таблиці 2 наведено дані про динаміку обсягу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на одиницю товарних ресурсів.

За даними таблиці 2 можна зробити висновок про незначне погіршення ефективності управління товарними ресурсами за показником обсягу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на одиницю собівартості реалізованих товарних ресурсів, оскільки значення даного показника за досліджуваний період зменшується з 1,23 до 1,21, або на 0,02.

В останні роки спостерігається активізація власної виробничої діяльності підприємствами роздрібною торгівлі України, особливо тими, що входять до складу роздрібних торговельних мереж. Поряд з активним розвитком торговельної діяльності підприємства роздрібною торгівлі прагнуть організувати і власну виробничу діяльність. Це свідчить про намагання диверсифікувати та інтегрувати діяльність (перетворення підприємств торгівлі на торговельно-виробничі підприємства) [2, с. 153], що має позитивно впливати на кінцеві результати діяльності підприємств роздрібною торгівлі. Власне виробництво стає одним із джерел формування товарних ресурсів, свідченням чого є динаміка виробничих запасів підприємств роздрібною торгівлі, яка представлена в таблиці 3.

Процес власного виробництва не є обов'язковим у торгівлі, проте для того, щоб

Таблиця 1

Динаміка обсягу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) підприємств роздрібною торгівлі України за 2009–2013 рр.

Показник	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Обсяг, млрд. грн.					
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	136,110	177,406	241,837	321,491	293,666
Темп зміни до попереднього періоду, %					
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)		130,34	136,32	132,94	91,35
Абсолютне відхилення від попереднього періоду, млрд. грн.					
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)		41,296	64,431	79,654	-27,825

Розраховано автором на основі даних державного підприємства «Інформаційно-аналітичне агентство» Державної служби статистики України

Таблиця 2

Динаміка обсягу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на одиницю собівартості реалізованих товарних ресурсів підприємств роздрібною торгівлі України за 2009–2013 рр.

Показник	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), млрд. грн.	136,110	177,406	241,837	321,491	293,666
Собівартість реалізованих товарних ресурсів, млрд. грн.	110,334	146,009	201,147	269,718	241,754
Обсяг чистого доходу від реалізації товарів, робіт, послуг на одиницю реалізованих товарних ресурсів	1,23	1,22	1,20	1,19	1,21
Абсолютне відхилення від попереднього періоду		-0,02	-0,01	-0,01	0,02

Розраховано автором на основі даних державного підприємства «Інформаційно-аналітичне агентство» Державної служби статистики України

забезпечити більшу ціннісну пропозицію і тим самим розширити коло потенційних споживачів, деякі підприємства торгівлі створюють спеціальні підрозділи [3, с. 69].

За даними таблиці 3 можна зробити висновок про нарощування обсягів виробничих запасів підприємствами роздрібною торгівлі України впродовж 2010–2012 рр.: середньорічний темп зростання обсягів виробничих запасів становить 104%. Проте в 2013 р. спостерігається падіння обсягу виробничих запасів на 1,78 млрд. грн. порівняно з попереднім роком. Незважаючи на зменшення обсягів виробничих запасів підприємств роздрібною торгівлі за останній досліджуваний період, можна стверджувати, що підприємства роздрібною торгівлі диверсифікують свою діяльність та здійснюють пошук нових джерел формування товарних ресурсів.

Як справедливо зазначає Б.В. Гринів, однією з умов успішної діяльності підприємства торгівлі є його забезпеченість товарами. Для безперебійної роботи та успішного виконання намічених планів товарообороту торговельна мережа повинна мати в наявності товари в обсязі і асортименті, які не тільки задовольняють попит покупців, але й забезпечують певний перехідний запас на найближчу перспективу [4, с. 89]. Особливе значення для підвищення ефективності управління товарними ресурсами є скорочення періоду обороту товарно-матеріальних запасів, що забезпечує прискорення повернення коштів, авансованих в товарно-матеріальні запаси. Динаміка показників, що характеризують швидкість обертання товарно-матеріальних запасів, наведена таблиці 4.

За даними таблиці 4 можна зробити висновок про прискорення оборотності товарно-матеріальних запасів підприємств роздрібною торгівлі впродовж 2009–2012 рр.: за цей час спостерігається стійка тенденція до збільшення коефіцієнту оборотності з 6,5 разів до 8,3 разів.

Відповідно, за цей же період спостерігається скорочення періоду обороту з 56,4 днів до 44 днів. Проте у 2013 р. відбувається незначне уповільнення оборотності товарно-матеріальних запасів: період обороту збільшується на 7,3 дня (з 44 до 51,3 дня). Порівняно з 2009 р. періодом відбувається прискорення оборотності товарно-матеріальних запасів підприємств роздрібною торгівлі України: коефіцієнт оборотності зростає з 6,5 разів до 7,1 разів, а період обороту зменшується на 5,1 дня. Таким чином, можна зробити висновок про підвищення ефективності управління товарними ресурсами за досліджуваний період. Проте в цілому значення періоду обороту товарно-матеріальних запасів, яке впродовж досліджуваного періоду становить в середньому 51 день, є доволі високим порівняно із практикою зарубіжних компаній та свідчить про необхідність вжиття заходів щодо підвищення ефективності управління товарними ресурсами, зокрема щодо прискорення оборотності товарно-матеріальних запасів. Залишається гострою проблема налагодження відносин між виробниками-постачальниками і підприємствами торгівлі. Великі магазини набувають усе більшої ваги на ринку, а тому висувають до своїх партнерів – виробників і постачальників – нові, більш жорсткі вимоги, що мають системний характер. Це, зокрема, вартість входження, маркетинговий бонус та ін. Роздрібні мережі домагаються для себе відстрочення оплати (навіть 30–60 днів), щоб спрямувати отримані ресурси на розвиток [5, с. 224]. Підтвердженням даної тези (щодо фінансування підприємствами роздрібною торгівлі товарно-матеріальних запасів за рахунок кредиторської заборгованості) може слугувати дослідження динаміки обсягу власних оборотних коштів підприємств роздрібною торгівлі, яка наведена в таблиці 5.

Дані таблиці 5 свідчать про наявні проблеми щодо забезпечення підприємств роздрібною тор-

Таблиця 3

Динаміка обсягу виробничих запасів підприємств роздрібною торгівлі України за 2009–2013 рр.

Показники	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Обсяг, млрд. грн.					
Виробничі запаси, млн. грн.	1,600	1,627	1,795	2,750	0,974
Темп зміни до попереднього періоду, %					
Виробничі запаси, млн. грн.		101,70	110,34	153,21	35,43
Абсолютне відхилення від попереднього періоду, млрд. грн.					
Виробничі запаси, млн. грн.		0,03	0,17	0,96	-1,78

Розраховано автором на основі даних державного підприємства «Інформаційно-аналітичне агентство» Державної служби статистики України

Таблиця 4

Динаміка показників, що характеризують швидкість обертання товарно-матеріальних запасів підприємств роздрібною торгівлі України, за 2009–2013 рр.

Показник	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Коефіцієнт оборотності, разів	6,5	6,9	7,5	8,3	7,1
Період обороту, днів	56,4	52,6	49,0	44,0	51,3

Розраховано автором на основі даних державного підприємства «Інформаційно-аналітичне агентство» Державної служби статистики України

гівлі України власними оборотними коштами. Так, зокрема, впродовж 2009–2010 рр. спостерігається від’ємне значення власних оборотних коштів: -2,673 млрд. грн. у 2009 р. та -2,997 млрд. грн. у 2010 р. Тобто за цей період підприємства роздрібної торгівлі України не використовували власні оборотні кошти для формування товарних ресурсів. В 2011 р. обсяг власних оборотних коштів дорівнював 0,443 млрд. грн., проте в обсязі товарних ресурсів це становило лише 0,19%. У 2012 р. спостерігається знову від’ємне значення власних оборотних коштів. У 2013 р. обсяг власних оборотних коштів в собівартості товарних ресурсів становить 0,51%. За значенням показника власних оборотних коштів в собівартості товарних ресурсів можна дійти висновку про незначне підвищення результативності управління товарними ресурсами, оскільки значення даного показника зросло за досліджуваній період на 2,62%. Таке становище свідчить про дефіцит власних оборотних коштів для фінансування операційної діяльності, зокрема, для формування товарно-матеріальних запасів, спричиняє збільшення ризику ліквідності, оскільки підприємства в таких умовах не здатні вчасно погашати короткострокову заборгованість перед господарськими партнерами. Наявність дефіциту власних оборотних коштів обумовлює існуючий механізм фінансування підприємств роздрібної торгівлі, в якому переважають зовнішні джерела фінансування, в тому числі й для формування товарних ресурсів. Виходячи із ситуації, що існує, основним джерелом фінансування товарних ресурсів підприємствами роздрібної торгівлі України залишається кредиторська заборгованість.

Важливе значення для оцінки результативності управління товарними ресурсами є дослідження тривалості операційного та фінансового циклів, які дозволяють зробити висновок про швидкість повернення коштів, авансованих в товарні ресурси. Тривалість операційного та фінансового циклів підприємств роздрібної торгівлі наведено в таблиці 6.

Із наведених в таблиці 6 даних можна зробити висновок про відсутність чіткої тенденції в динаміці досліджуваних показників. В цілому на кінець досліджуваного періоду тривалість операційного циклу залишилась незмінною порівняно з базисним періодом – 110 днів. Проте впродовж досліджуваного періоду тривалість операційного циклу змінювалась в діапазоні від 100 днів (у 2011 р.) до 108 днів (у 2012 р.). Тривалість операційного циклу підприємств роздрібної торгівлі залишається достатньо високою і в декілька разів перевищує показники розвинутих країн. Така висока тривалість операційного циклу, з одного боку, збільшує ризик непродажу товарів та недоотримання виручки від реалізації внаслідок зміни споживчого попиту та платоспроможності покупців, з іншого – збільшує потребу в додаткових джерелах фінансування товарних ресурсів, що в сучасних умовах господарювання є надто вартісним та проблематичним. Тривалість фінансового циклу є значно нижчою і становить на кінець досліджуваного періоду 15,6 днів, що на 2,2 дні менше, ніж на початок досліджуваного періоду, що можна вважати позитивною тенденцією. Тривалість фінансового циклу дозволяє оцінити результативність фінансового аспекту управління товарними ресурсами.

Головним результуючим показником діяльності підприємства торгівлі в цілому та управ-

Таблиця 5

Питома вага власних оборотних коштів в собівартості товарних ресурсів підприємств роздрібної торгівлі України за 2009–2013 рр.

Показник	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Власні оборотні кошти, млрд. грн.	-2,673	-2,997	0,443	-1,175	1,396
Собівартість товарних ресурсів, млрд. грн.	126,554	166,340	227,785	301,124	274,306
Питома вага власних оборотних коштів в собівартості товарних ресурсів, %	-2,11	-1,80	0,19	-0,39	0,51

Розраховано автором на основі даних державного підприємства «Інформаційно-аналітичне агентство» Державної служби статистики України

Таблиця 6

Тривалість операційного та фінансового циклів підприємств роздрібної торгівлі України за 2009–2013 рр.

Показник	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Період обороту товарно-матеріальних запасів, днів	69,6	63,9	58,9	52,5	62,3
Період обороту дебіторської заборгованості, днів	40,6	38,6	41,5	55,9	47,9
Період обороту кредиторської заборгованості, днів	92,4	83,4	82,1	85,3	94,6
Тривалість операційного циклу, днів	110,1	102,5	100,4	108,4	110,2
Тривалість фінансового циклу, днів	17,8	19,1	18,3	23,1	15,6

Розраховано автором на основі даних державного підприємства «Інформаційно-аналітичне агентство» Державної служби статистики України

Таблиця 7

Динаміка коефіцієнту прибутковості товарних ресурсів підприємств роздрібної торгівлі України за 2009–2013 рр.

Показник	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Чистий прибуток (збиток), млрд. грн.	-2,457	-1,869	-0,565	-4,979	-2,778
Реалізовані товарні ресурси, млрд. грн.	110,334	146,009	201,147	269,718	241,754
Прибутковість (збитковість) товарних ресурсів, %	-2,23	-1,28	-0,28	-1,85	-1,15
Абсолютне відхилення від попереднього періоду		0,95	1,00	-1,57	0,70

Розраховано автором на основі даних державного підприємства «Інформаційно-аналітичне агентство» Державної служби статистики України

ління товарними ресурсами зокрема є чистий прибуток, який характеризує кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства торгівлі після оподаткування. Його отримання є необхідною умовою подальшого функціонування підприємства, забезпечення його сталого розвитку. Адже, за твердженням Н.В. Стасюк, метою функціонування підприємства роздрібною торгівлі є виконання його соціального та економічного призначення, що, в свою чергу, обумовлює необхідність домагатися єдності у вирішенні двох проблем: проблеми задоволення попиту та проблеми ефективного використання свого ресурсного потенціалу для одержання високих фінансових результатів [6, с. 148].

Результатом низької ефективності управління є отримання збитку підприємствами роздрібною торгівлі впродовж 2009–2013 рр. та, відповідно, отримання від'ємного значення показника прибутковості товарних ресурсів, про що свідчить таблиці 7.

За даними таблиці 7 можна зробити висновки про незначне підвищення ефективності управління товарними ресурсами підприємств роздрібною торгівлі за критерієм прибутковості товарних ресурсів впродовж 2009–2011 рр., оскільки за даний період спостерігається зменшення показника збитковості товарних ресурсів з 2,23% у 2009 р. до 0,28% у 2011 р. Проте у 2012 р. збитковість товарних суттєво зросла і становила 1,85%, хоча у 2013 р. цей показник зменшився до 1,15%. Від'ємне значення даного показника обумовлене тим фактором, що впродовж досліджуваного періоду діяльність підприємств роздрібною торгівлі була збитковою. В цілому за досліджуваний період можна говорити про незначне підвищення ефективності управління товарними ресурсами підприємств роздрібною торгівлі, за показником прибутковості товарних ресурсів, оскільки його від'ємне значення в цілому зменшилось з 2,23% до 1,15%.

Висновки. Проведене оцінювання ефективності та результативності управління товарними ресурсами підприємств роздрібною торгівлі за даними їх фінансової звітності за такими показниками, як динаміка чистого доходу від реалізації товарів в цілому, на одиницю собівартості товарних ресурсів, прибутковість товарних ресурсів, дозволяє оцінити його як задовільний з тенденцією до погіршення протягом 2009–

2012 рр. В той же час підприємства вживають певні заходи щодо нормалізації ситуації, про що свідчить певне покращення показників у 2013 р. Свідченням погіршення результативності управління є також висока тривалість операційного циклу, яка впродовж досліджуваного періоду залишається практично незмінною і становить 110 днів. Така висока тривалість операційного циклу, з одного боку, збільшує ризик непродажу товарів та недоотримання виручки від реалізації внаслідок зміни споживчого попиту та платоспроможності покупців, з іншого – збільшує потребу в додаткових джерелах фінансування товарних ресурсів, що в сучасних умовах господарювання є дорогим та проблематичним. Негативною тенденцією є відсутність (у 2009–2010 рр. та 2012 р.) та надзвичайно мізерні обсяги (у 2011, 2013 рр.) власних оборотних коштів для фінансування товарних ресурсів. Наявність дефіциту власних оборотних коштів обумовлює механізм фінансування підприємств роздрібною торгівлі, в якому переважають зовнішні джерела фінансування, в тому числі й для формування товарних ресурсів. Виходячи із ситуації, що існує, основним джерелом фінансування товарних ресурсів підприємствами роздрібною торгівлі України залишається кредиторська заборгованість. Ефективність управління товарними ресурсами є критичною також з тенденцією до погіршення. Зниження ефективності обумовлено недостатнім обсягом комерційного доходу, формування якого в значній мірі залежить від потенційної доходності товарних ресурсів. Негативне значення показника «прибутковість товарних ресурсів» обумовлене зростанням обсягу витрат та недостатністю обсягу комерційного доходу від реалізації товарних ресурсів. Наслідком наявних тенденцій є збитковість реалізації сформованих товарних ресурсів. Можливість підприємств роздрібною торгівлі здійснювати ефективний процес закупівлі і реалізації товарних ресурсів обумовлює досягнення багатьох ключових показників діяльності. Визначення напрямів підвищення ефективності управління товарними ресурсами на основі попереднього оцінювання окремих організаційно-економічних форм забезпечення підприємств роздрібною торгівлі товарними ресурсами зумовлює необхідність подальших досліджень у даному напрямі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бегларішвілі О.П. Тенденції розвитку торговельних підприємств Харківської області / О.П. Бегларішвілі // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова, 2014. – Т. 19. – Вип. 2/3. – С. 11–15.
2. Торговельне підприємництво: теорія та практика : [монографія] / За ред. Л.О. Лігоненко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 304 с.
3. Краснокутська Н.С. Потенціал торговельного підприємства: теорія та методологія дослідження : [монографія] / Н.С. Краснокутська. – Харків : Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2010. – 247 с.
4. Гринів Б.В. Економічний аналіз торговельної діяльності : [навч. посіб.] / Б.В. Гринів. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 392 с.
5. Лагутін В.Д. Внутрішній ринок споживчих товарів: теорія розвитку і регулювання : [монографія] / В.Д. Лагутін. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 327 с.
6. Стасюк Н.В. Організаційно-економічний механізм управління товарооборотом підприємств : дис. ... к. е. н. : спец. 08.00.04 / Н.В. Стасюк. – Донецьк, 2008. – 225 с.